

Inhoud

Voorwoord door Kees Vernooy	8
Inleiding	10
Leeswijzer	16
1 Wat is tekstcomplexiteit?	18
1.1 Het belang van leren omgaan met complexe teksten	18
1.2 Het beoordelen van de complexiteit van teksten	19
1.3 Tien veelgestelde vragen over tekstcomplexiteit	19
1.3.1 Wat leerlingen moeten kunnen	19
1.3.2 Tekstcomplexiteit	23
1.3.3 Kwantitatieve kenmerken	24
1.3.4 Leesbaarheid	24
1.3.5 Beperkingen van een kwantitatieve analyse	25
1.3.6 Kwalitatieve kenmerken	25
1.3.7 Een kwalitatieve analyse	26
1.3.8 Voorbeeld van een kwalitatieve analyse	34
1.3.9 Lezer-/taakfactoren	46
1.3.10 Samenvattend	50
2 Wat is Close Reading?	51
2.1 Kennis van Close Reading	51
2.2 Meer inzicht: vijf kernvragen	51
2.3 Close Reading in groep 1 tot en met 4	59
2.4 Het doel: een bekwame lezer	64
3 Close Reading: voorbereiden en uitvoeren	68
3.1 Het proces van Close Reading	68
3.2 De voorbereiding van de Close Reading-sessies	68
3.2.1 Een tekst selecteren	69
3.2.2 De tekst analyseren en het doel bepalen	69
3.2.3 Tekstgerichte vragen formuleren	71
3.2.4 De tekst voorbereiden	80
3.2.5 Aantekeningen maken	80
3.2.6 Modellen	86
3.2.7 Voorbereidingsschema	87

3.3	Close Reading-sessies in de praktijk	90
3.3.1	Close Reading in groep 1 en 2	91
3.3.2	Close Reading in groep 5 en 6	96
3.3.2	De focus van een Close Reading-sessie	104
3.4	Instructie en differentiatie bij Close Reading	105
3.4.1	Effectieve instructie	105
3.4.2	Zwakke lezers	107
3.4.3	Groeperingsvormen	107
4	Close Reading in alle vakgebieden	110
4.1	Vakspecifieke leesvaardigheid	110
4.2	Het belang van Close Reading in alle vakgebieden	111
4.3	Verschillende tekstsoorten	114
4.3.1	Verhalende teksten	115
4.3.2	Informatieve of zakelijke teksten	116
4.3.3	Andere tekstsoorten	122
4.4	Het gebruik van verschillende tekstsoorten	124
4.4.1	Literatuur	125
4.4.2	Methodeteksten	125
4.4.3	Tekstvoorbeelden bij Close Reading	125
4.4.4	Verschillende teksten over één onderwerp	129
4.5	Close Reading in de verschillende vakken	130
4.5.1	Close Reading bij de kerndoelen Natuur en techniek	130
4.5.2	Close Reading bij de kerndoelen Tijd	132
4.5.3	Close Reading bij rekenen	135
5	Close Reading en de ontwikkeling van mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid	137
5.1	Het belang van spreken en schrijven bij Close Reading	137
5.2	Mondelinge taalvaardigheid	138
5.2.1	Referentieniveaus mondelinge taalvaardigheid	138
5.2.2	Instructie geven bij het voeren van gesprekken	141
5.2.3	Coöperatieve werkvormen voor gesprekken	146
5.3	Schriftelijke taalvaardigheid	151
5.3.1	Referentieniveaus schrijven	152
5.3.2	Schrijfp opdrachten: het vijffasenmodel	153
5.3.3	Instructie geven bij het schrijven	154
5.3.4	Coöperatieve werkvormen voor het schrijven	161

6	Beoordelen en monitoren tijdens Close Reading	167
6.1	Formatief evalueren	167
6.2	Vier elementen van formatief evalueren	168
6.3	Formatief evalueren om kritisch te leren lezen en denken	173
6.4	Inzicht in de doorgaande lijn	175
6.5	Summatief evalueren	178
	Conclusie	182
	Bijlagen	
1	Ideeën voor tekstgerichte vragen in de onderbouw: verhalende teksten	186
2	Ideeën voor tekstgerichte vragen in de onderbouw: informatieve teksten	190
3	Ideeën voor tekstgerichte vragen in de midden- en bovenbouw: verhalende teksten	193
4	Ideeën voor tekstgerichte vragen in de midden- en bovenbouw: informatieve teksten	196
5	Leerlijn Close Reading	200
6	Analyse van de referentieniveaus met de tekstgerichte vragen in elke sessie	206
7	Tips voor de invoering van Close Reading op school	210
	Literatuur	213

Voorwoord

Goed begrijpend leren lezen: een must!

Begrijpend lezen is niet alleen cruciaal voor de schoolloopbaan, maar ook voor het latere maatschappelijk functioneren van leerlingen. Het is dan ook niet vreemd dat verschillende leesdeskundigen begrijpend lezen de belangrijkste 21e-eeuwse vaardigheid noemen. In de praktijk is begrijpend lezen op veel scholen in Nederland en Vlaanderen echter een probleem. We zien zelfs dat in de afgelopen jaren de resultaten en motivatie van leerlingen voor begrijpend lezen zijn afgenomen.

Veel leerlingen hebben moeite met het omgaan met en begrijpen van teksten. Diverse verklaringen kunnen daarvoor gegeven worden. Leerlingen lezen onvoldoende vloeiend en hebben te weinig achtergrondkennis. Maar ook zijn de teksten in methoden dikwijls kort, weinig aansprekend en slecht geschreven. De huidige methoden voor begrijpend lezen kenmerken zich bovendien door een te eenzijdige gerichtheid op leesstrategieën en woordenschat, waardoor leerlingen steeds minder daadwerkelijk met de tekst bezig zijn. Het is dan ook verheugend dat deze praktische publicatie over Close Reading verschenen is, met als doel van leerlingen betere begrijpende lezers te maken.

De opkomst van Close Reading moet gezien worden als een reactie op praktijken voor begrijpend lezen die geen betere begrijpende lezers tot gevolg hebben. Close Reading zorgt ervoor dat leerlingen teksten nauwkeurig, zorgvuldig, doelgericht en geconcentreerd lezen en herlezen aan de hand van tekstgerichte vragen. Uiteindelijk gaat het er bij Close Reading om dat leerlingen de tekst van verschillende kanten én kritisch bekijken met daarbij de belangrijkste vraag: wat wil de schrijver vertellen? Dit zorgt – naast plezier in lezen – voor een beter begrip van de tekst.

Close Reading vraagt om een intensieve interactie van de lezer met de tekst en ook om voldoende tijd om rustig met de tekst te kunnen omgaan. De leerkracht heeft daarbij een stimulerende en sturende rol. Het vraagt ook om een actieve inzet van leerlingen, want Close Reading is geen vaardigheid die van de ene op de andere dag wordt eigen gemaakt. De werkwijze houdt veel in: leerlingen leren begrijpen hoe schrijvers hun boodschap overbrengen, ze leren aantekeningen maken, op de tekst gerichte vragen stellen en beantwoorden. Ze leren ook met anderen over de inhoud van de tekst te praten of te discussiëren, informatie uit te wisselen en te schrijven over de tekst. De teksten die bij Close Reading worden ingezet mogen bovendien (naast interessant) best pittig zijn. Recent onderzoek toont aan dat kinderen meer leren van moeilijkere teksten.¹ Te gemakkelijke teksten leiden veelal tot oppervlakkig lezen.

¹ Wexler, 2018.

Kortom: Close Reading geeft het onderwijs een impuls die leidt tot betere en meer gemotiveerde begrijpende lezers. Dit boek geeft scholen de handvatten om succesvol met Close Reading aan de slag te gaan en leerlingen een cruciale vaardigheid voor hun schoolloopbaan en het leven bij te brengen.

Dr. Kees Vernooy

Lector emeritus Effectief taal- en leesonderwijs aan de toenmalige hogeschool Edith Stein in Hengelo

Inleiding

Denk eens na over hoe jij leest. Ben je een goede lezer? Wat lees je eigenlijk allemaal? Waarom lees je? Lees je alle tekstsoorten even goed of ben je beter in het lezen van tijdschriften dan van krantenartikelen?

Je leest teksten, omdat je een doel hebt: soms wil je ergens informatie over krijgen, een andere keer wil je begrijpen hoe een apparaat werkt en weer een andere keer wil je gewoon lekker wegdromen. Je past je leesgedrag aan je doel aan. De vraag of je een goede lezer bent, is dan ook niet gemakkelijk te beantwoorden. Begrijpend lezen is erg complex en bestaat uit verschillende elementen. Het volgende citaat van een Amerikaanse professor geeft dat helder weer:

*'De kern te pakken krijgen of nieuwe informatie verkrijgen zijn te beperkte definities van succesvol begrijpend lezen. In sommige gevallen betekent goed begrijpend lezen het snel kunnen scannen van een tekst om de benodigde informatie te vinden (zoals bij het gebruik van internet). In andere gevallen lees je om de verkregen informatie meteen te gebruiken en daarna te vergeten (zoals bij het instellen van een elektronisch apparaat). Natuurlijk betekent begrijpend lezen soms ook dat je helemaal in een tekst gezogen wordt en meeleeft (zoals bij het lezen van een roman). Of het betekent dat je in staat bent kritisch te reageren op wat je leest (bijvoorbeeld wanneer je het niet eens bent met een opiniestuk). Goede lezers kunnen dit allemaal en kunnen ook kiezen welke benadering het meest geschikt is.'*²

Veel leerkrachten in het basisonderwijs worstelen met de vraag hoe ze leerlingen kunnen ondersteunen bij het ontwikkelen van hun begrijpend-leesvaardigheden. En hoe houd je leerlingen daarbij betrokken en gemotiveerd? Hoe zorg je ervoor dat het geleerde ook op andere momenten wordt toegepast? Hoe zorg je ervoor dat leerlingen precies lezen?

Dit boek

In dit boek beschrijven we de werkwijze van Close Reading: het nauwkeurig en analytisch lezen van gevarieerde, complexe informatieve en verhalende teksten. Close Reading is een manier om leerlingen voor te bereiden op een leven lang leren. Dit is het meest effectief als deskundige leerkrachten dit proces sturen en begeleiden. Dit vraagt van leerkrachten dat ze weten wanneer en hoe ze instructie geven, dat ze leerlingen kunnen activeren en betrekken bij een tekst. Het vraagt ook van leerkrachten dat ze de juiste teksten kunnen kiezen.

In dit boek geven we met kennis en praktische voorbeelden antwoorden op verschillende vragen:

² Snow, z.j., par. 26.

- Hoe lees je een tekst bij Close Reading?
- Is het proces van Close Reading hetzelfde in verschillende groepen en bij verschillende kennisgebieden?
- Waarom zouden leerlingen het proces van Close Reading moeten leren?
- Hoe kunnen leerlingen die nog niet kunnen lezen het Close Reading-proces leren?
- Hoe verhoudt Close Reading zich tot andere taaldomeinen zoals schrijven, spreken en luisteren?
- Hoe kunnen leerlingen met elkaar samenwerken tijdens Close Reading?
- Hoe kan de complexiteit van een tekst worden vastgesteld?
- Wat zijn tekstgerichte vragen en hoe ondersteunen ze het Close Reading-proces?
- Hoe vaak zouden leerlingen Close Reading moeten toepassen en in welke context?
- Hoe kan formatief evalueren differentiatie bij Close Reading ondersteunen?

De rol van de leerkracht

De vaardigheid voor begrijpend lezen ontwikkel je in de loop van de tijd. Zoals gezegd: de ondersteuning van de leerkracht is daarbij cruciaal. Leerkrachten moeten leerlingen helpen focussen op de tekst(delen), een gevarieerd en motiverend aanbod hebben en de leerlingen ondersteunen waar nodig door middel van directe instructie (waaronder modellen) en tekstgerichte vragen. Hierdoor ontwikkelen de leerlingen de vaardigheid om zelf het leesdoel te formuleren en in te schatten of de tekst helpt dit doel te bereiken.

Om de begrijpend-leesvaardigheid te vergroten is het belangrijk dat je leerlingen in aanraking laat komen met een breed scala aan teksten, zowel op papier als digitaal, over allerlei onderwerpen. Dan gaat het bijvoorbeeld om boeken, digitale documenten, tijdschriften, kranten, tweets, websites en blogs. Je kunt denken aan teksten die informatie geven of een mening vertolken, maar ook aan teksten die belangrijke maatschappelijke kwesties behandelen en vanuit verschillende kanten belichten. Leerlingen leren hierdoor om te gaan met verschillende onderwerpen en meningen, waardoor ze beter in staat zijn politieke, wetenschappelijke en financiële teksten te begrijpen, te analyseren en op waarde te schatten. Zo ontwikkelen ze de vaardigheid om goed gefundeerde beslissingen te nemen in hun persoonlijke en professionele leven en worden ze zich bewust van de maatschappelijke impact van hun beslissingen.

Hoe ziet dit er concreet uit in de les? Leerkrachten ondersteunen leerlingen bij Close Reading door de taal, inhoud en structuur van de tekst meer toegankelijk te maken. Kort samengevat:

- Dit doe je door de leerlingen de tekst meerdere keren (in sessies) te laten lezen.
- Je stelt hierbij tekstgerichte vragen, waardoor de focus steeds meer ligt op verdieping van het begrip van de tekst.
- Je geeft instructie en je modelt waar nodig.
- De gesprekken die leerlingen onderling voeren over de tekst zorgen ervoor dat ze hun ideeën kunnen vergelijken en hun begrip kunnen verdiepen.
- Op basis van de inschatting van het begrip van de leerlingen pas je als leerkracht je tekstgerichte vragen aan.

- Deze tekstgerichte vragen sturen de leerlingen weer terug naar de tekst; ze herlezen (delen van) de tekst waarin belangrijke informatie staat, wat ervoor zorgt dat ze nieuwe inzichten krijgen.

Door leerlingen op deze manier te ondersteunen bij het lezen van verschillende teksten in verschillende vakken, ontwikkelen ze hun leesvaardigheid steeds meer. Uiteindelijk kunnen leerlingen dit proces zelfstandig doorlopen als ze binnen óf buiten de les een complexe tekst tegenkomen die ze niet direct begrijpen.

Sessie in plaats van les

In dit boek spreken we steeds over Close Reading-sessies en niet over lessen. In elke sessie lezen de leerlingen de tekst en gaan ze er – aan de hand van tekstgerichte vragen van de leerkracht – mee aan de slag. Vaak geef je bij één tekst drie sessies, maar dat kan ook meer of minder zijn. In elke sessie wordt steeds een stukje dieper in de tekst gegraven. Bij sessie 1 (de eerste keer lezen) gaat het om: wat zegt de tekst? In sessie 2 wordt achterhaald hoe het in de tekst gezegd wordt. In sessie 3 wordt gekeken wat de diepere betekenis van de tekst is. Close Reading-sessies zijn dus geen losstaande lessen. Het kan best zijn dat de leerlingen in één les de tekst meerdere keren lezen. Je geeft bijvoorbeeld twee lessen met daarin drie sessies. Dit is afhankelijk van de tekstcomplexiteit en het niveau van de leerlingen.

Close Reading doe je overal

Close Reading is meer dan alleen een schoolse vaardigheid die aangeleerd en getoetst moet worden. Elke dag zijn er momenten waarop we uitgedaagd worden om in gesproken of geschreven taal aanwijzingen te vinden, te analyseren en te interpreteren, zowel binnen als buiten het klaslokaal.

Wanneer zet je Close Reading-vaardigheden in buiten school? We geven wat voorbeelden:

- Je afwasmachine doet het niet meer en je zoekt in de gebruiksaanwijzing op welke stappen je moet zetten om het probleem te verhelpen.
- Je leest de bijsluiters van medicijnen om erachter te komen hoe ze moeten worden toegediend en wat mogelijke bijwerkingen zijn.
- Je leest een arbeidscontract (of een ander contract) dat je gaat ondertekenen.
- Je wilt weten of je voor een vergoeding in aanmerking komt en spit de verzekeringspolis door.
- Om te stemmen vergelijk je standpunten en ideeën in de verschillende verkiezingsprogramma's van politieke partijen met elkaar.
- Je leest de spelregels van een spel opnieuw en heel precies, omdat je medespelers de spelregels anders gebruiken of interpreteren.

Het laatste voorbeeld – het opnieuw lezen van de regels van een spel – is een mooie illustratie van wat leerlingen tijdens een Close Reading-sessie in de klas doen. Als er onenigheid is over de spelregels van een spel, kan de discussie hoog oplopen. Het precies en herhaald lezen van de spelregels en het met elkaar discussiëren over de regels is nodig voordat het spel hervat kan worden. De manier waarop de spelers teruggaan naar de spelregels (de tekst) om de taal te doorgronden en stappen duidelijk te krijgen (de structuur) is eigenlijk hetzelfde als wat leerlingen doen als ze een tekst analyseren tijdens een Close Reading-sessie in de klas. Ze vinden aanwijzingen van de schrijver die hen helpen om beter te begrijpen wat er nu precies gezegd of gesuggereerd wordt.

Close Reading van groep 1 tot en met 8

Je kunt al vanaf groep 1 met Close Reading aan de slag met prentenboeken. Uit onderzoek³ blijkt dat jonge lezers de voorkeur geven aan informatieve teksten. Door al vroeg informatieve teksten met hen te lezen, laat je leerlingen kennismaken met verschillende doelen van het lezen. Ze kunnen de belangrijke details leren identificeren en nuances in taalgebruik leren begrijpen. Ze kunnen ook de structuur in de tekst leren begrijpen, de bedoeling van de schrijver uit de tekst afleiden en tussen de regels door de boodschap lezen. Je kunt jonge leerlingen steeds een laagje dieper in de tekst laten graven om de onderliggende betekenis goed te kunnen interpreteren en evalueren.

Er wordt wel gezegd dat leerlingen in groep 3 leren om te lezen en na groep 3 lezen om te leren.⁴ Maar ook na groep 3 hebben leerlingen systematische en doelgerichte instructie nodig om hun analytische vaardigheden te ontwikkelen en complexe teksten over allerlei onderwerpen te kunnen begrijpen. Voormalig directeur van de International Reading Association Richard Vacca zegt dan ook dat de tegenstelling leren om te lezen en lezen om te leren niet klopt.⁵ En Laura Robb, auteur van verschillende boeken over leesonderwijs, geeft aan: 'Wetenschappers van dit moment laten zien dat het leren lezen en het lezen om te leren gelijktijdig en continu moeten plaatsvinden van groep 1 tot en met 8 – en misschien ook daarna.'⁶

De praktijk in de klas: een doorkijkje

Om alvast wat meer zicht te krijgen op de invloed van Close Reading op de vaardigheden en motivatie van de leerlingen, geven we enkele voorbeelden uit de onderwijspraktijk.

Bij een eerste kennismaking met Close Reading vragen leerkrachten zich vaak af of leerlingen het wel leuk of interessant genoeg vinden om een tekst meerdere keren te lezen. Al na korte tijd blijkt dan dat leerlingen juist heel gemotiveerd raken van deze manier van werken. Bij Close Reading staat niet

³ Duke & Bennet-Armistead, 2003; Mohr, 2006; Pappas, 1993.

⁴ Chall & Jacobs, 2003; Chall, Jacobs & Baldwin, 1990.

⁵ Moss, 2002a.

⁶ Robb, 2002, p. 23.

het maken van vragen centraal, maar het begrijpen van de tekst. Door elke keer een ander leesdoel centraal te stellen, verveelt de tekst niet en merken leerlingen dat ze steeds beter begrijpen waar het over gaat. Reacties van leerlingen zijn: 'Dit is leuk, dit is net puzzelen!' en 'Dit was geen begrijpend lezen, dit was vet.' Deze reacties ontstaan niet alleen door de verschillende doelen, maar ook door de werkvormen. Leerlingen mogen met elkaar overleggen, zoeken naar bewijzen in de tekst voor hun antwoorden en vullen schema's in. En een koppeling met bijvoorbeeld wereldoriëntatie maakt het lezen van een tekst ook nog eens heel functioneel en interessant.

Natuurlijk is het alleen leuk om meerdere keren een tekst te lezen als het daadwerkelijk een interessante, complexe tekst is, waarbij je uitdagende en zinvolle tekstgerichte vragen stelt. Een vraag als 'Mag je liegen tegen de rechter?' bij *De Zweetvoetenman* van Annet Huizing en Margot Westermann⁷ prikkelt de nieuwsgierigheid enorm en motiveert de leerlingen om verder te lezen. Groep-8-leerlingen vinden het echt een uitdaging om argumenten voor of tegen te vinden in de tekst. En dan is het handig als ze de tekst goed kennen (meerdere keren hebben gelezen) en de bewijzen hebben onderstreept, zodat ze deze kunnen gebruiken om hun standpunt te verdedigen tegenover de rest van de groep.

Ook bij jongere leerlingen zien we dat ze het niet erg vinden om meerdere keren het verhaal te horen, vooral als ze elke keer een andere luistervraag krijgen. Ze vinden het bijvoorbeeld geen probleem om het verhaal over Kikker nog een keer te horen om erachter te komen hoe Kikker zich voelt aan het begin, in het midden en aan eind van het verhaal. Het is ook niet erg om nog eens te luisteren naar een tekst over trouwen om precies te weten hoe een bruiloftsfeest in Nederland en in India en Japan gaat.

We zijn soms bang dat onze leerlingen een tekst te moeilijk vinden, maar probeer het eens uit met je groep. Wij hebben een groep 3 gezien die bezig is met het thema ruimte en een tekst voor groep 5 heeft gelezen over de landing van Philae op een komeet. De leerlingen kunnen precies vertellen wat een komeet is en waar hij uit bestaat. Ook zagen we een groep 4 die uit *Het grote Rijksmuseum voorleesboek* de pittige tekst 'Dichtbij ver weg' van Joke van Leeuwen leest. De leerlingen kunnen door het herhaald (voor)lezen en de aandacht die de leerkracht geeft aan de woordenschat het schilderij uit het verhaal tekenen op basis van aanwijzingen in de tekst. Ook lukt het hun om uit de tekst af te leiden wat het meisje in kimono op de divan op het schilderij droomt. Ze vergelijken hun antwoorden met elkaar en vullen elkaar aan. Door op deze manier de tekst gericht te lezen en erover te discussiëren, begrijpen ze de tekst beter en kunnen ze ook de lastige titel 'Dichtbij ver weg' aan elkaar uitleggen.

We horen van leerkrachten dat leerlingen preciezer gaan lezen. Bij het maken van de Cito-toets *Begrijpend lezen* zien leerkrachten andere strategieën ontstaan. Leerlingen zijn langer bezig met de tekst, doordat ze de tekst preciezer lezen en vaker herlezen. Leerlingen die moeite hebben met

⁷ Huizing & Westermann, 2017.